

EVANG. EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja:

Egész évre . . . 12 kor.
Fél évre . . . 6 .
Negyedévre . . . 3 .
Egy szám ára 24 fill.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Felelős szerkesztő és kiadó:

VERES JÓZSEF.

Hirdetés díja:

Egész oldal . . . 16 kor.
Fél oldal . . . 8 .
Negyed oldal . . . 4 .
Nyolczad oldal . . . 2 .

Tisztázzuk a helyzetet.

A tiszai egyházkerület gyűlése iránt általános volt az idén az érdeklődés.

Az a kerület tartott gyűlést, a melyben egykor az udvarpárti, conservatív Zsedényi tisztázta a helyzetet a császári páténszel szemben, tisztázta olyan őszinte nyíltsággal, hogy azonnal tudta a közvélemény is, a császári kormány is: hányadán van a protestánsokkal, — és Zsedényit, Mádayt börtönbe vetette.

Most is olyan a protestáns egyház állapota, hogy nyílt őszinteséggel tisztázni a helyzetet, kötelesség, kötelesség a protestáns egyházak, a közvélemény, a haza irányában.

Ez a helyzet a tiszai kerület gyűlésén nem tisztázódott. Sőt inkább zavarosabbá lett.

Nyíltan, őszintén mondom el megjegyzéseimet, de egyszersmind igaz sajnálattal is a történetek felett.

Személyekhez semmi közöm; nem is támadom, nem is kimélem őket; én csak az ügyet tekintem.

Fél századja megvan, szentesítve van az 1848-i t.-c., körülbelől egy évtizede sürgei már annak — szellemében való — végrehajtását a protestáns közvélemény a hivatalos gyűléseken, feliratokban, hírlapi felszólalásokban Sürgei létfenntartása érdekében. Sürgei eredménytelenül. A kormány még csak nem is válaszolt az ismételt beadott felíratra.

Ekkor a „Magyar Szó” a politikai közvéleményt hívja segítségül a törvény végrehajtása érdekében; a függetlenségi és 48-as párt felkarolja az ügyet; nyilatkozatra szorítja a kormányt.

A közvélemény elő van készítve, a kormány feje nyilatkozik, — elég kedvezően. Akkor a kormánypárt részéről is szükségesnek látják a nyi-

latkozást. Felszólal Szentiványi Árpád és Ragályi Béla. Ragályi önérettel, s tapintattal Szentiványi Árpád beszéde azonban lerontotta mind azt a kedvező hatást, a mit a „Magyar Szó” meg a 48-as párt elő tudott idézni! A protestáns közvélemény felzúdul, az ellenfél pedig markába nevet. A tiszai kerület közgyűlésétől vártuk, hogy tájékozza a közvéleményt, vajjon helyesli-e Szentiványi eljárását?

Csalódtunk. Nem tájékoztatja az a kerületi gyűlés a közvéleményt és épen azért nagyon ártott a protestáns egyháznak és ügyének.

Kijelentem, hogy nem tartom helyesnek, ha egyházi gyűlés politikai párt szempontból foglal állást bármely kérdésben; de kijelentem azt is, hogy épen úgy nem tartom helyesnek, ha előkelő egyházi állásban levő politikus az egyházi érdeket rendeli alá politikai pártállásának. A kettő önálló, egymástól független kérdés. A ki azonban olyan helyzetbe jut, hogy akár egyházi állása követelményeinek politikai pártállása miatt, akár pártállásának egyházi állása követelményei miatt nem felelhet meg: annak nem marad egyéb hátra, mint a kettő közül választani; de ekkor a kettőnek nem maradhat szolgálatában az elvi érdek sérelme nélkül.

Nem lehet tagadni, hogy Szentiványi Árpádnak, mint képviselőnek teljes joga volt ezt a kérdést a képviselőházban politikai meggyőződése szerint önállóan tárgyalni. Csakhogy azt sem lehet ám tagadni, hogy Szentiványi képviselői beszédének ebben az esetben az adta meg a súlyt, hogy ő kerületi felügyelő, s nem annyira az ő egyéni, képviselői nézete nyilvánításának, mint inkább felügyelői állásának folyamánya gyanánt, a hivatalos egyházi felfogás kijelentésének lehetett és kellett venni az ő beszédét. Mint képviselő, mondhatta, a mit mondott; de mint kerületi fel-

ügyelő: már nem mondhatta azt. Mint képviselő felett: ítéletet mond felette választókerülete; mint felügyelő felett: ítéletet mond felette választó egyházkerülete. Ez a bizalmi állás természetéből folyik.

Mondott felette ítéletet a kerület?

Mondott is, nem is. Ez a legrosszabb!

Mondott, mert bizalmat szavazott neki. Nem mondott, mert megkerülte a kérdés lényegét. A hirlapolvasó a tudósítások alapján azt hiszi, hogy a kerületi közgyűlés helyeselte Szentiványi eljárását, a határozat megokolása pedig azt mutatja, hogy nem helyeselte.

Ítélet helyett: kegyelem.

Szentiványinak ez nem elég, a protestáns közvéleménytől pedig sok.

Szentiványi őszintén beszélt. Időszerűtlennek jelentette a megindult mozgalmat. De Uram Isten, mikor lesz hát időszerű?

Akármikor hozzuk elő: ez a kérdés széttagolja a közvéleményt két ellentáborba. Most kell tehát kiküzdeni a harcot, a mikor a miniszterelnök kedvezően nyilatkozott róla, a képviselőválasztások előtt s a felirati vitában; most a mikor még „szabadelvű“ a többség; most mikor a közvélemény tájékoztatva van felőle; most mikor egy egész párt, tagjainak és választóinak vallására való tekintet nélkül, felkarolta, magáévá tette a kérdést; most, a mikor a törvényre is, a Wekerle kormány ígéretére is lehet hivatkozni; most, a mikor még talán lehet győzni, de a fejledező ultramontán szellem uralomra jutása után semmi kilátás sem marad a győzelemre.

Utóvégre is: Szentiványi nyilatkozata szerint ő az egyház ügyét politikai okból nem pártolta, holott, mint felügyelő a kérvényt pártolgatta. Helyeselhető ez kerületi felügyelőnél?

Téved és megtéveszt Szentiványi nyilatkozata, mintha a kormány meg is ígérte volna, a mit ő kívánt. A kormány tagja, az illetékes miniszter nem ígérte meg, csak azt mondta, hogy „a kormány nem zárkózik el annak komoly megfontolásától sem, hogy a budgetbe évenként felvételni szokott dotációt nem volna-e helyesebb, célszerűbb egy törvénnyel fixirozni.“ Ennyi az egész, a mire Szentiványi azt mondja elnöki beszédjében, hogy „ez határozott eredmény.“ Én pedig azt mondom, hogy az 1848-iki XX. t.-c. határozott intézkedéseire képest ez semmi. Ennél sokkal többet ígért Wekerle kormánya is, — mi

haszna?! Olvassa el csak Szentiványi Árpád mostani kerületi felügyelő és kormánypárti al-elnök Szentiványi Árpád kerületi küldött és ellenzéki képviselő beszédét, a mit 1895-ben tartott az egyetemes gyűlésen a kérvény tárgyalásakor! Ha Szentiványi csak „azt az utat és módot tartja célunk elérésére ma is helyesnek, melyet a tiszai egyházkerület 1895-ben indítványozott, t. i. hogy igényünket mint országos egyház, hivatalos úton igyekezzünk érvényesíteni“: fontolja csak meg azt is még, mit értünk el eddig ezen az úton? Még csak választ sem kaptunk feliratainkra! Elég eredmény ez neki? Fontolja meg azt is, hogy ha ő és kormánypárti protestáns társai, egyéni és hivatalos tekintélyük egész komolyságával lépnek föl az egyház érdekében a pártban és a kormánnyal szemben: mennyire elősegítették volna a cél elérését! Így azonban, a mit a 48-as párt épített, azt a kormánypárti protestánsok lerontották, — sőt többet: gyanús színbe állították a 48-as párton küzdő protestáns képviselőket is, mintha azok nem a prot. közvélemény tolmácsolói volnának; még ennél is többet tettek: megrendítették a bizalmat egyházi vezetőink iránt s mintegy a könnyű bocsánat ígéretével fölbátorították őket hasonló eljárásra! Fájdalmas dolog volt látni, hogyan szavaznak. el-lene a javaslatnak Zsilinszky Mihály, a ki mintegy 10 évvel ezelőtt a bányakerületi gyűlésen maga indítványozta és indította meg ezt a mozgalmat, Szentiványi Árpád, a ki a kérvény egyik átadója volt, — no meg a többiek sorba. Mit szóljanak most már a 48-as r. kath. képviselők az ő r. kath. választóik előtt, ha őket megtámadják maguktartásáért, hogy r. kath. létükre protestánsabbak voltak a protestáns felügyelőknél! Nagyon meggyöngítették ezek állását is a leszavazással, a kerület pedig a nem kellő határozottsággal adott nyilatkozattal még rá duplázott!

Nézzük a továbbiakat.

Zelenka Pál püspök „melegen üdvözlí Szentiványit négy éves felügyelői működése tetteiben nyilvánult eredményeinek hatása alatt.“ Bocsánat: nem erről van most szó! Nem a négy évi működés, hanem a képviselőházi beszéd. Erről pedig a püspök úr hallgat. Ő tudja miért. De tudja mindenki más is!

Felszólalt azután Kubinyi Géza is, a ki szintén képviselő. Kemény leczkét adott Szent-

íványinak — szép hegedűszóban. Elismeri, hogy Szentiványi jóhiszeműleg nyilatkozott; hiszen ezt mindnyájan elismerjük, elismerem én is! De hozzátette: „ha ennek daczára az eredmény nem az volt, nem az lesz, mint a melyet ő intentionált, hibás nem ő, de az, a ki őt tévútra vezette.“ Nem egészen úgy van az, hanem hibás ő is, mert tévútra engedte magát vezetni; annyival is inkább hibás, mert évek óta lehet és kell tudnia, hogy az egyház óhaját fejezi ki a 48-as párt indítványa. De mit ér, ha nem is ő volna a hibás, ha a vesztes az egyház marad?!

Igaza van Kubinyinak abban is, hogy Szentiványi figyelmét „felhivta arra a körülményre, hogy mily ádáz küzdelmeket kellett egyházunknak a multban a hatalom ellen folytatni, mely csak kieroszakolással jött végre segítségünkre.“ Ám abban meg nekem adna Kubinyi igazat, ha olvasná megjegyzéseimet, hogy ugyan nagyon távol vannak a kieroszakolástól, a kik ellene szavaztak az indítványnak, de még azok is, a kik, mint Kubinyi is, meg sem jelentek voltak a szavazáson! Milyen örömmel hallottunk volna tőle a képviselőházban olyan beszédet, a milyent a kerületi gyűlésen mondott! milyen hatása lett volna az olyan beszédnek a kormányra, a kormánypártra, a közvéleményre! Neki is biztosíték a kormány becsülete. Elfelejtí, hogy a törvény szava százszor több, mint a kormány becsülete, mégis 50 év óta hiába várjuk érvényesítését; Wekerlét is kötötte ígérete és becsülete, mi haszna? A kormány ma kormány, holnap nem. A kormányférfi négyszemközti ígérete nem a kormány ígérete. Kubinyi azzal végezte beszédét: „most már nem kérünk, de adott szónak becsülettel beváltását egyenesen követeljük.“ Hát miért nem segítettek nekünk a királyi esküvei is szentesített törvény beváltását követelni?! Jól tudja már ma a kormány is, a közvélemény is, hogy mennyit ér az ilyen fenyegetőzés!

És ebben van a tiszai kerület hibája!

Kitanitotta a püspök Szentiványit, hogy tulajdon kerülete évek óta sürgeti azt, a miről ő azt mondotta: nem tudja, honnan eredt, megleckéztette Szentiványit Kubinyi, hogy máskor ne higgyen az ígéretnek, de mégis mind a kettő kegyelmet adott. Célzott, de nem lőtt. Szépen cselekedtek, de nem okosan. Csak taktika van eljárásukban, de nem őszinteség.

Megsajnálják, megmentették Szentiványit, de megtagadták, elbuktatták az ügyet; megerősítették Szentiványi állását, de meggyöngítették az egyházét.

Igaz, hogy Szentiványi képviselőházi beszédére egyik sem mondta, hogy helyesli, hanem másnemű erényei miatt mégis bizalmat szavazott neki.

Ezért mondtam, hogy Szentiványinak ez nem elég, az egyháztól pedig sok.

Nézetem szerint őszinte nyíltsággal is jól el lehetett volna intézni az ügyet; kijelenthetette volna a kerület, hogy bár Szentiványi nyilatkozata alapján meggyőződött arról, hogy egyénileg az teljes jóhiszeműséggel nyugodott ugyan meg a miniszter ígéretén, de az egyház ezzel nem elégedhetik meg: törvényben követel biztosítékot, s elvárja felügyelőjétől, hogy felügyelői befolyását annak kieszközlésére komolyan fel fogja használni, ebben a reményben jövőre bizalmát fejezi ki iránta.

Az ilyen beszédből értett volna Szentiványi is, a törvényhozás is, a közönség is. De a határozatlan bókolás nem ér semmit; vissza nem riaszt senkit attól, hogy meg ne tagadja egyházi kötelességeit, nem biztat senkit, hogy a prot. közvélemény erejére számítva, bátran álljon helyt az egyház érdekei mellett.

A hol nincs meg a bátorság a beszédre, hogyan lenne meg a bátorság a cselekvésre!

Ebben van a nagy veszteség, félek, hogy ebből ered majd a nagy vereség. Viseljük érte a felelősséget azok, a kik előidéztek!

VERES JÓZSEF.

Adalék a prot. theol. fakultás kérdéséhez.

Most, mikor a főiskolai ügy országos és egyházi rendezése immár szinte elkerülhetetlen feladatot képez, mikor intező köreink az egyetemeknek prot. theol. fakultásokkal való kiegészítését és saját theol. intézeteinknek egységes szabályozását s tökéletesebb szervezését napirendre tűzték, nem fog ártani, ha a jelen számára a mult tanulságait is levonjuk s eme nagy és fontos kérdésnek történetét szellőztetjük.

Alig virradt hazánk felett s már is új életre kelt a nemzet. Az abszolutistikus kor letűntével

kibontotta a magyar kultúr állam lobogóját s egyik legfőbb törekvése az volt, hogy a vallás és nevelés ügyét törvényhozásilag rendezze. E téren a legmélyebbre ható szabadelvű törekvések jelentkeztek. Nincs rajta mit csodálni, hiszen a kultuszminisztérium élén 1867-ben egy szellemóriás, a hallhatatlan emlékü br. Eötvös József állott. „Az az Eötvös, a ki egy dicső életet a szabad eszmék diadalra jutásának szentelt, multjáról megfeledkezve nem aljasulhatott le az ultramontanizmus uszályhordozójává.“

Ezt nagyon jól tudták apáink, azért Eötvösnek 1870-ben egymásután beterveztett törvényjavaslatait „A vallás szabad gyakorlásáról és a vallásfelekezetek egyenjogúságáról,“ továbbá „A pesti kir. magyar egyetem újból szervezéséről“ stb., mint egészen természetes és magától értendő jelenségeket üdvözölték.

A külföldet ellenben ama törvényjavaslatok valósággal ecstasisba hozták. Egyik német világlap mondotta róluk — s szolgáljon e nyilatkozat is a magyar nemzet szabad szellemének örök dicsősítésére! — „Ha ez alaptételek megcsonkítatlanul lépnek életbe, akkor Magyarország e fontos kérdésben a legelső helyek egyikét foglalja el, hogy ne mondjuk: a legelső helyet a liberalis Európában.“

Nincs szándékomban e törvényjavaslatok mindenikét közelebbről ismertetni Engem ezúttal csupán a pesti kir. magyar egyetem újból szervezésére vonatkozó javaslat érdekel; de jellemzőseül amaz emelkedett álláspontnak, melyre a legfontosabb és legkényesebb kérdések felfogásában és megítélésében államférfiaink eleitől fogva helyezkedtek s a melynek érvényesítésében emésztődik fel legjobbainknak élete ma is, mégis lehetetlen, hogy legalább amaz alapelvet ne érintsem, a mely Eötvösünket épen a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényjavaslat készítésénél vezérelte. Teszem pedig ezt azért, mert az ő álláspontjában a tiszta evangéliumi protestáns elv kifejezését és ama cél kitűzését látom, a mely felé mindaddig elszántan törekednünk kell, míg teljesen meg nem valósítjuk.

Nem a vallás vagy a hit szabadságáról, hanem „a vallás szabad gyakorlásáról és a vallásfelekezetek egyenlőségéről“ készített törvényjavaslatot. Miért? Meg mondja ő maga a törvényjavaslathoz csatolt indokolásban „A hit szabadságát, vagyis szorosabb értelemben a vallás szabadságát — úgymond — az állam a polgároknak sem meg nem adhatja, sem meg nem vonhatja azt tőlük, mert az egyéni hit az egyes egyének lelkiismeretében lakozik; ehez pedig külső hatalomnak s erőnek nyúlnia nem szabad. A törvényhozásnak csak az lehet feladata, hogy biztosítsa az állampolgárok azon jogát, mely szerint ők belső hitüket szabadon gyakorolhatják, az országos törvények megsértése nélkül külső szertartá-

sok és cselekmények által is kifej ezhetik s vallásuk gyakorlása végett egyenlő joggal ellátott valóságos testületekké vagy egyházakká egyesülhetnek. Azért épen a vallási élet szabadságának érdekében szükséges, hogy a vallási viszonyoktól külön választassék mind az, a mi természete szerint nem a vallás és egyházhoz, hanem az állam rendelkezése alá tartozik, mint p. o. a polgári és politikai jogok gyakorlása; a házasság jogviszonyai és polgári oldala.“

Lehet-e ennél helyesebben és határozottabban megvonni a határvonalat állam és egyház közt s megállapítani a kettő egymáshoz való viszonyát? S a róm. kath. vallású államférfiúnál nem az evangéliumi protestáns álláspont diadala ez?

A hit az egyéni lelkiismeret dolga, melyhez semmiféle külső hatalomnak nyúlnia nem szabad.

Én — vallás dolgában csak is egynek a szíveket, veséket vizsgáló Istennek vagyok felelős, — az ő cselédjét senkinek sincs joga meg, avagy elítélni.

Igen, — br. Eötvösünk örök érdeme, hogy 1848. szellemét újra életre keltette és megmutatta amaz utat, a melyen tovább haladva a magyar jogállam az egyéni s közszabadságnak első garantiájává, az egyházi élet zavartalan fejlődésének legfőbb biztosításává s az egyházfelekezetek között való békeségnek alap támaszává válik. Mert a magyar evang. protestantizmus egész multja legyen tanúm — egy dolog iránt tisztában lehetünk.

Az alkotmányos magyar nemzeti állammal állunk vagy bukunk. A nélkül örökös martaléka vagyunk ős ellenségünknek. Épen azért nem áldozat, önvédelem volt az, hogy protestáns eleink mindig azokkal tartottak, a kik zászlójukra a hon alkotmányos szabadságának eszméjét irták fel.

S multunkhoz voltunk csupán hivek, midőn az elmúlt években, hogy országos kormányunk br. Eötvösünk örökébe lépve az ő eszméit bárha csak részben is megvalósítani törekedett, mi melléje állottunk és őt az ú. n. egyházpolitikai törvényjavaslat keresztül vitelében hathatósan támogatottuk.

Igaz, — sokan aggódva, félve cselekedték ezt meg, pedig a ki a történelem tanítása előtt be nem zárja a fülét, minden hasonló esetben megnyugvást merithet a tapasztalatból, hogy: a mi Rómának nem tetszik, az nekünk nem csak hogy nem árthat, sőt javunkra válik. Csak a nagy dolgokat nem kell kicsinyes szempontokból s hozzá talán épen az érdek szemüvegén nézni.

Sajnos, nálunk ma az evangéliumi protestáns alapelv elhomályosulásának e gyatra korszakában, ép a kicsinyes szempontok és az érdek szabják

meg utaink irányát. S szinte szégyenérzet szállja meg lelkünket, ha nagy multunkba, ha — hogy messzebb ne menjek — csak a 30 év előtti idők protestáns nemzedékére tekintünk is vissza.

Olvassuk csak az akkori lapokat! Mely örömmel üdvözölték derék apáink, hogy a többi szintén majdnem radicalis számba merő törvényjavaslatokat a népnevelésről, a középiskolai oktatásról s az azzal kapcsolatos szakiskolákról ne is emlisen, mert hisz ezek eszméivel a törvényre emelkedésük után lefolyt idő alatt már nagyon is kibékültünk, pedig elvi kedvezményezésükkel azok ütöttek első rést egyházunk autonómiáján — mondom mely örömmel üdvözölték még a pesti kir. magyar egyetem újból szervezéséről szóló javaslatot is. Pedig ez a törvényjavaslat se többet se kevesebbet nem jelentett reánk nézve, mint azt, hogy a pesti tudomány egyetem körében 2-ik kar gyanánt protestáns theol. tudomány kar szerveztetik.

Kevesen ismerik ezt a törvényjavaslatot, — nem mivelék tehát egész felesleges dolgot, ha annak legalább is azt a részét, mely a theológiai karok felállítására vonatkozik, rövidebben ismerettem.

A törvénytisztelet és az igazságérzet sugallta nagy Eötvösünknek, hogy az egyetemen a prot. theológiai kart is állítsa fel. Az 1848. XX. és 1869 LIII. t.-c.-ben biztosított jogegyenlőséget tartva szem előtt, tisztában volt azzal, hogy az egyetemen, mint kizárólagosan állami és az 1848. XIV. t.-c. által a közoktatási miniszter illetősége alá helyezett tanintézetben a fakultások csak két módon szervezhetők, t. i. 1. Vagy úgy, hogy ott egy theol. fakultás se legyen s azért a jelenleg létező r. katolikus theol. fakultás is eltöröltessék; vagy pedig, hogy valamennyi törvényesen bevett és egyenjogositott hitfelekezetek számára szerveztessék theol. fakultás.

Az első módtól azonban elállott — több okból. A pesti egyetem történeti multját kellő pietással számba vette. Hiszen a theol. fakultás a philosophiaival együtt valamennyi fakultások között először létesült s így hát a már akkor 200 éves egyetemnek sajátképi magvát képezte. Aztán — a r. kath. theol. fakultás eltörlése igen nagy nehézségekkel járt volna — csupán vagyoni szempontból is, mert az egyetem vagyonát közösen kezelték és az alapítványokat idők folytán egészen összekeverték. Vagyon konfiskálásról pedig már csak azért sem lehetett volna szó, mert az országgyűlés egyenesen Deák Ferencz indítványára még 1868. nov. 13-án tartott ülésében határozatilag kimondotta, hogy az egyetem birtokában levő r. katolikus (illetőleg r. kath. célokra tett) alapítványok továbbra is ez eredeti céloknak biztosítottassanak s ha szükségessé válnék, e végből a többi vagyontól elkülöníttessenek.

De volt ezeknél még egy magasabb elvi szempont alá eső ok is, a mely az európai műveltségű nagy államférfiút a theol. karok fenntartására indítá. Báró Eötvös ismerte jól a külföldi, közelebb a német egyetemeket s tapasztalatból tudta, hogy a theol. fakultások, mint a tudományok egyetemének szerves kiegészítő részei, a tanszabadság elvén nyugvó egyetemi keretben a tudomány szabad művelését és terjesztését nem hogy megnehezítenék, hanem inkább elősegítik és biztosítják, sőt még az egyoldalú semináriumi képzés hiányait is kipótolják s a papság magasabb szellemi színvonalra emelésének legbiztosabb eszközei.

Epen azért a második módra határozta el magát s beterjesztett törvényjavaslatában a meglevő 4 kar mellé, mint külön 5-ik kart a görög keleti theológiai és mint külön 6-ik kart a protestáns theológiai kart felvette, kijelentvén, hogy ezen, egymással tökéletesen egyenjogú hat tudománykar mindegyike külön önálló egészet képez saját tanárainak s önmaga által választandó dékánjainak vezetése alatt.

S jól tudván azt, hogy a tudományos tanári képességet a diploma kizárólag nem biztosítja, egyfelől a tanszabadság érdekében, másfelől, hogy az egyetemi tevékenység útja senki előtt ne legyen elzárva, törvénybe kívánta iktatni azt is, hogy tanároknak oly férfiak is alkalmazhatók, a kik irodalmi s egyéb tudományos működésük s a tudomány művelésében szerzett érdemeik által nyilvánosan bebizonyították arravalóságukat. A három theol. kartól azonban a tanárok és magántanárok egyéni képesítésége mellett a vallási féltékenység megakadályozása céljából az illető egyház ajánlatát is számbaveendőnek tartotta a kinevezésnél.

Ily alapokon, szellemben s irányban készült br. Eötvös törvényjavaslata a pesti egyetem újjászervezéséről.

A protestáns egyház irányadó körei — fényes szellem csillagai — mint mondám e törvényjavaslatot is örömmel üdvözölték, mert annak mérhetetlen nagy fontosságáról teljesen meg voltak győződve. Különben is ép ez időben már javában folytak az ág. hitv. evangélikus egyház körében amaz ismeretes tanácskozások, a melyek egy a kor kívánalmainak s a theol. tudományok mai színvonalának megfelelő tökéletesen szervezett theol. akadémia felállítását célozták.

Érezték, mélyen érezték apáink, hogy a mi szükségleteinket a külföldi egyetemek nem pótolják. Azokat nem nekünk, nem a mi nemzeti sajtáságainknak megfelelően s nem a mi szellemi szükségleteink kielégítésére, nem a mi erőnk szabad kifejtésére alapították.

A külföldi egyetemek — nem a kezdő s fejlődő, hanem a már kiképzett tudósoknak valók,

— látókörök tágítása, tudományok mélyítése és betetőzése végett.

Magyar tudósokat, vagy hogy mi magunkról szóljak, magyar teológusokat s lelkészeket azonban csak magyar theol. fakultás nevelhet.

Epen azért a legnagyobb veszedelem hazai tudományosságunkra és egyházunkra nézve, ha ifjaink féltéretten kénytelenek külföldre sietni. Bizony — főként a nem magyar anyanyelvűekre gondolok itt.

Soknak lelkét mételezi meg ott künn — ama más, egészen más légkör. Azok a sokszor különben is gyenge szálak, melyek őket a magyar nemzet közmívelődésével, a hazai kultúra intézményeivel, multunk szép emlékeivel, jeleseink nemes törekvéseivel s jövőnk édes reményeivel összefűzték, odakint lassanként elszakadoznak és az idegenben honuk, hazájuk lesz idegen, lenézett, sőt gyűlölt is nekik.

Összemérik a külföldi nagy nemzetek kultúráját, különösen is theológiáját a miénkkel és — ezt nyomorúságában megvetik, a helyett, hogy még jobban szeretnék s hazatérve lelkük teljes erejével emelni, fejleszteni igyekeznének. Sőt — széthúzó nemzetiségi tendenciáinkban még inkább megerősödve, átkos visszavonást szítnak ellenünk s epés gúnyal, gyűlölettel beszélnek a magyar nemzeti theológiáról, e mi drága ideánkról. Mert a magyar theológia nevetséges absurdum a nékik, német theológia ellenben igazság, váltság és szentség!

Hát itt a mi legnagyobb bajunk.

Theológiánkat, egyházi tudományosságunkat és művelődésünket — hiszen ha a kicsiny holland, dán és svéd népnek, talán nekünk is meg van e jogunk — önállósítani és — természetesen csak bizonyos határig (mert hiszen a tudományos theol. világ egyetemes köztársaságától bontorság volna elszakadást hirdetnünk) függetleníteni, — ez a mi elsőrendű feladatunk. Volt idő, — sajnos letűnt már — mikor e törekvés élénken élt egyházunk vezérférfiaiban. Hiszen az 1869-iki ú. n. acsai értekezlet is e törekvés szülte és az acsai memorandum egyik szakavatott ismertetője ennek határozottan kifejezést is adott ez aranyszavakban: „Mindaddig, míg önálló tudományos irodalmunk nincs, melynek megalapítására, művelésére, terjesztésére első sorban a tudomány férfiai vannak hivatva, mindaddig, míg azon morzsalékkal kell megelégednünk, melyek a gazdag szomszéd asztaláról hullanak, mindaddig, míg a külhoni egyetemek Mekkájába kell a tudomány drága kincseiért zarándokolnunk, mindaddig, a míg dicsekedéssel emlegetett önállóságunk, függetlenségünk csak képzeleti nagyság és hiú ábránd.”

Ámde a tudományt — mint Ballagink mondja — nem lehet kölcsön kérni, sem mint valamely szomszéd tartományt, annectálni, hanem azt minden nemzetnek saját erejéből kell kifejtenie, még pedig nem úgy melleleg, dilettánskodva, hanem tüzetesen, arra a célra felszerelt nagyszerű intézetben s ilyen az egyetem, mely nemcsak hivatalra készít és ügyesít, hanem és főként a hallgatót a szellemmunka azon közösségének tiszta tudatára emeli, melynek az ő speciális hivatása egyik kiegészítő részét képezi.

S íme, itt a főok, a miért apáink báró Eötvös törvényjavaslatát szinte kitörő örömmel üdvözölték.

Sajnos, a javaslatból nem lett törvény.

A felvetett eszme megvalósítására nem voltunk s talán még ma sem vagyunk eléggé érettek.

Nemzeti társadalmunknak még felsőbb körei, sőt maga a pesti tudományegyetem tanárkara is idegenkedett attól a gondolatától, hogy még két újabb theol. kar szerveztessék nálunk. Ellenkezőleg a meglevő r. kath. kart is jobb szerették volna kizárni az egyetem köréből. Miért? Mert ők a papság egyetemi kiképzetésében nem láttak általános társadalmi, hanem csupán felekezeti érdeket s mert — miként ezt a pesti egyetem orvosi és bölcsészeti karának 1870-bea kiadott nyilatkozata nyilván hangoztatta — a theológiának, nem lévén az szerintük tudomány, egyetemi művelését nem tartották a szabad bűvárkodás szellemével összeegyeztethetőnek.

Hogy ily nyilatkozatot csakis oly tudósok tehetek, kiknek a róm. katli. theológián kívül más theológiáról még csak sejtelmük sem vala, — az kétségtelen dolog, — de hát nálunk volt-e s van-e más theológia?

Ha azt, a mi akkor a magyar állam egyetemi tanárainak bárgyú rövidlátása miatt meg nem valósulhatott, protestáns egyházunk megvalósíthatja és a maga erejéből, a maga kebelében szervez önálló s minden tekintetben teljesen felszerelt theol. fakultásokat, úgy legalább ma már azt mondhatnók: van tudományos protestáns theológia s talán ennek a közszellem átalakulásában, a megtisztult s megnemesedett vallási felfogás terjedésében és tiszteletreméltó irodalmi alkotásai-ban jelentkező nagy áldása láttára önként megnyitak volna előttünk az egyetemek kapui is s nem kellene — mint p. o. a kolozsvári theol. fakultásnak — amúgy szégyenszemre csak kint ácsorognia.

De hát, mit egyfelől a bárgyú rövidlátás, azt másfelől a felekezeti féltékenység, indokolatlan bizalmatlanság és érthetetlen közöny is folyton akadályozta.

Pedig eleinte olyan jól, olyan szépen indult minden, különösen az ág. hitv. evangélikus egyházban.

1870. okt. 5-én a br. Eötvös-féle törvényjavaslat alkalmából egyetemes gyűlésünk egy bizottságot küldött ki ezen kérdés megvitatására: „ragaszkodjunk-e továbbra is az Acsán kidolgozott theol. akadémiai terv eszméjéhez vagy pedig elfogadjuk az országgyűlés elé terjesztett abbeli törvényjavaslatot, hogy a pesti országos egyetemen országos költségen egy prot. theol. fakultás állíttassék fel?”

A bizottság lelkésztagjai közül ma már csak egy él: Zelenka Pál, a tiszai kerület jelenlegi nagymiveltségű jeles püspöke.

Egyet — Hodzsa András lelkészt kivéve — mindnyájan egy értelemben voltak. Elvileg üdvösnek, vallásunk és egyházunk szellemének és érdekeinek legmegfelelőbbnek ítélték egy tökéletesen önálló, minden, a magyarhoni prot. élet határain túl eső hatalomtól egészen független, saját erőnkől felállítandó s egészen magunk által igazgató theol. akadémia eszméjét, de mert egy ily intézet felállítása szerintük anyagi erőnket meghaladja, fentebb érintett elvünket prot. autonómiánk csorbitása és prot. szabad szellemünk veszélyeztetése nélkül összeegyeztethetőnek találtak a kormány azon irányzatával is, hogy országos költségen a pesti egyetemen prot. theológiai fakultás állíttassék, s a feltételnek eleget vélték tenni az által, ha kikötik, hogy a kormány csak a protestáns egyetemes egyház által ajánlott férfiakból nevezhessen ki tanárokat a prot. theol. karba s hogy a fakultás elvi viszonyainknak és nyelvi érdekeinknek is megfelelő legyen.

Ez igenlő álláspontra pedig valóban tiszteletre méltó magas szempontok alapján helyezkedtek.

A prot. theol. karnak az egyetemen való felállításától ők igen sok jót vártak. Várták, hogy az intézkedés nemcsak a theológia, hanem a tudományok mezején általában nemes versenyt szül. Ez pedig nálunk a theol. ismeretekre, a theol. fogalmak tisztulására jótékonyan fog hatni, mert az, a mi a különböző felekezetekben közös, lassanként tisztábban fog felismertetni s a tudomány ezen diadala a felekezeti merevségeket is szelidíteni fogja. A theol. irodalom kopárságát pedig virágos mező váltja fel.

E mellett azonban erősen hangsúlyozták, hogy — már csupán a theológiai tudomány monopolizálása ellenszereként is — a már létező hittani intézetek továbbra is fenntartassanak és jogunk megmaradjon idők múltán egy teljesen szervezett theol. akadémia felállítására is.

Igy indultunk meg, azután . . . a többit tudjuk. Br. Eötvösünk a következő évben meghalt — s vele együtt eltemették a prot. theol. fakultás eszméjét is.

Eváng. egyházunk pedig — a minek élet-szükségét egy század óta oly mélyen érezte —

a teljesen szervezett theol. akadémia eszméjét máig sem valósította meg.

De a jelek mutatják, hogy a leányzó nem halt meg, hanem csak aluszik. Bizom nemzetem szabad szellemerejében, hogy br. Eötvös nagy gondolatát, az egyetemi prot. theol. fakultást s bizom egyházam öröklött ősi buzgóságában és áldozatkészségében, hogy az apák tervét s immár az egyházi alkotmány parancsát: az evangélikus theol. fakultást mihamarább megvalósíthatja.

Az utóbbi célnak kezdettől mind maig csak egy akadály volt: az anyagi erő hiánya. A magyar állam e részben is segített bajunkon, anyagi erők szabadultak fel, hogy új szellemi erők áldott forrásaivá váljanak.

Lesz-e ész és sziv, mely amaz erőket a legmagasztosabb célok szolgálatába vonja?

Annak, ki magyar és evangélikus protestáns s ki velünk együtt közös eszmékért s célokért lelkesülni tud, Istenbe, a mi Istenünkbe vetett hittel és bizodalommal mondom: lesz! Mert a nagy eszmék előbb-utóbb az embert is megnyerik, ki azokat megvalósítani tudja. Azért a nemzeti és evangéliomi protestáns ügy szolgálatában el nem csüggedve álljon kiki az eke szarva mellé s nem hátra, de előre tekintve: dolgozzék az evangéliomi prot. egyház és theol. tudomány jobb jövőjeért!

Pozsony.

DR. MASZNYIK ENDRE

Az állami népiskolai gondnokságok számára kiadott utasítás egyházi szempontokból.

(Folytatás és vége.)

Vallásoktatói díjról a régebbi utasítás említést nem tesz. Hamar reá jöttek azonban a miniszteriumban, hogy a hit és erkölcsi oktatás teljesítését ingyen követelni senkitől se lehet, míg ellenben a szülők megkövetelhetik, hogy ha már az iskolafenntartásához a törvényszabta módon és mértékben hozzájárulnak, gyermekeik minden köteles tantárgyban oktatást nyerjenek; — reájöttek, hogy az állami iskolák szükségletet teremtetek az egyházak terhére, tehát a 48-iki törvény értelmében ennek fedezéséről gondoskodni kell. A miniszterium tehát hitoktatói díjakat kezdett engedélyezni. Baj volt, hogy általános érvényes szabályzat hiányában ezen engedélyezésnél nem jártak el a miniszteriumban mindig egyöntetűen. Egyszer így érveltek a hitoktatásról a hitfelekezetek tartoznak gondoskodni, az állam legfeljebb a hitoktató kész kiadásait, a fuvardíjakat téríti meg sokszor ezeket is csak részben. Máskor a helyben

lakó hitoktatónak is engedélyeztek hitoktatói díjat, a másik hitfelekezet szinte helyben lakó lelkészétől megvonták a „jutalomdíjat“ (1894. jún. 24—7028.)

Az elutasított lelkész 1896. jan. 9. újra kért tiszteletdíjat utalva arra, hogy a helybeli plébános a helybeli állami iskolában végzett hitoktatásért az államtól 150 forintot kapott. Egy álló esztendő volt szükséges ahhoz, hogy 40 frtot engedélyeztek a folyamodónak (9756/1897.) Aránytalan a díj még most is! A róm. kath. hitoktató 180 gyermek tanításáért kap 300 koronát, az evangélikusnak járna ezen arány szerint 120 korona és kap 80 koronát! Ez nem jogegyenlőség, nem viszonyosság a két egyház közt! Jogos panasza ad okot! A miniszternek jóindulata, nemes szándéka a törvénynek rendelkezése a végrehajtásnál meghiúsult!

Az újabb utasítás van hivatva az ilyen bajokon segíteni. Ezen utasításnak 22. § a azt rendel, hogy „az állami elemi iskolai költségvetésben előirányzandó, illetve előirányozható szükségleti tétel az állami elemi hitoktatók díja a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által eddig megállapított összegekben. Új hitoktatói díjat egy eddig még nem működött avagy nem díjazott hitoktatóra nézve a gondnokság akkép hoz javaslatba, hogy egy-egy hittan órára elegendő számú növendék után 30, legfeljebb 40 korona essék évi díj. A költségvetéshez mindig melléklendő az egyes hitfelekezetekhez tartozó tanulók osztályonkénti létszámáról és a hitoktató által adandó heti órák számáról hiteles kimutatás.“ Az ismételi iskolában azonban egy hittani óra okvetlenül tartandó. Bonczolgassuk egy kissé ezt a rendelkezést. Az mindenestre örvendetes haladás, hogy az elv az utasításban is el van ismerve s gyakorlati alkalmazást nyert, hogy t. i. az állami iskola költségvetésében előirányzandó, illetve előirányozható szükségleti tétel. Elvileg tehát többé nem fordulhat elő az a méltatlanság, hogy a gondnokság jó tetszése vagy ellenséges érzelve szerint egyik hitfelekezet hitoktatója részére előirányozza, a másik hitfelekezet hitoktatója részére nem irányozza elő a hitoktatói díjat, ha t. i. azt a miniszterium bizonyos összegben már megállapította.

Az eddig megállapított összeg csak a status quo további fenntartását célozza oly irányban, hogy senki szerzett jogától meg ne fosztattassék önhibáján kívül; de nem jelentheti azt, hogy az eddig megállapított összeg, ha annak szüksége fennforog, fel ne emeltethessék, főkép midőn ezen felemelés által aránytalanságot kell megszüntetni, igazságtalanságot méltányosan kiegyenlíteni! Tudok esetet arra is, hogy a miniszter ily méltányosság ellen nem zárkózik el. Új hitoktatói díjat, vagy az eddigi díj felemelését, ha a gondnokság akkép hozza javaslatba, vagy az egyház akkép kérelmezi, hogy elegendő számú növendék után egy-egy heti hit-

tanórára 30 vagy 40 korona évi díj engedélyeztessék, a miniszter nem tagadhat meg, ha önmagával ellenkezésbe jutni nem akar. „Elegendő számú növendék!“ Ez ugyan kissé tág értelmű kifejezés; de régi igazság, hogy többet ér a bíróban a jóakarát, mint a törvénykönyvben a törvény. És ez idő szerinti miniszterünkben megvan a jóakarát! Sajnos ugyan, ha bármily csekély számú növendéket kell vallástaniítás nélkül hagyni; de hogy egy-két, 6—10 növendékért hetenkint egy vallástani óráért a hitoktatónak akárcsak újkölsége fejében 40 vagy több korona fizettségék évenkint, azt kivinni, kívánni még se lehet, itt vándor-missionáriusok által kell a bajon segíteni, a kik egyúttal a felnőtteket is megerősítik hitökben. Elegendő-e, méltányos-e hetenkinti egy-egy hittani óráért évi 30 korona díj, az kérdés és számítás dolga Középszámítással egy állami tanítóinak javadalma legalább 980—1000 korona (késpénzfizetés, lakbér, kert illetmény,) ehhez járul az ötödéves korpótlék; középszámítással kötelezett tanóráinak száma hetenkint 30; esik egy egy heti órára 33 korona és a korpótlék, középszámítással tehát 40 korona és még több. A hittani órákért pedig legfeljebb 40 korona állapítatik meg!

És a vallástaniítóknak a legtöbb esetben egy—több órai utat kell tennie, hogy a tanítást elvégezhesse. A miniszter a vallástant kevesebbre értékeli, mint a többi tantárgyakat és nem hogy a hitoktatónak fáradságát, de még kész kiadásait sem fizeti meg! A hol maga az állami tanító bizathatik meg a vallástaniítással, ott a kisebb számú növendék után elegendő lehet a 30—40 korona díjazás, mert tanítóit fizetésének 3—4%-al való emelését jelenti, a mi 900—1000 korona jövedelem mellett nem megvetendő mellék kereset! És olyan teendőket, melyek a tanítóit állással összeegyeztethetők, helyben és a tanórákon kívül végezhetők, a kir. tanfelügyelőnek javaslatára a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter előzetes engedélyével az állami tanító is elvállalhat.“ azt mondja az Utasítás 74. §-a. Elvállalhatja tehát a hit- és erkölcs tanítását is, a mint hogy erre több helyen példa van.

Még egy lényeges körülményt kell e helyen felhoznom. Szegényebb, főkép nemzetiségileg exponált vidékeken egymásután keletkeznek állami iskolák. Tudok oly gyülekezetet, melynek területén egymáshoz sem igen közel, a paplaktól meg épen távol, 6 állami iskola létezik, vagy legalább közel jövőben fog felállítani. A lelkész, ha a hittani órákat a törvényszabta módon megtartani akarja, akár soha se végezzen más funkciót, csak vallástaniítást, akár soha se legyen otthon, csak éjjel és ünnepnapokon! Az állami tanító-kart vallástaniítással itt megbizni nem lehet, mert nem evangélikusok. Azon kérelmet, hogy önálló hitoktatói állás szervezésére adjon államsegélyt a miniszter, tel-

tesíthetetlennek jelentette ki elvi szempontokból (94136/901.) Önálló hitoktatói állás szervezése nélkül meg ily helyeken az egyház nem teljesítheti hitoktatói tisztét. És így az első álláspont miatt az a cél gyengül meg, melyet a miniszter az állami iskolának ugyancsak az utasítás III. rész I. fejezet bevezetésében kitűzött és mely szerint „az állami elemi népiskola feladata: hazafias, vallásos, erkölcsös és értelmes honpolgárokat nevelni és e tekintetben a más jellegű népiskoláknak követendő példaképpül szolgálni.“ Ha az állami elemi iskolában a hit- és erkölcsstan tanítása fogyatékos, akár azért, mivel a hitoktató silány javadalmazás miatt jó kedvvel és odaadással nem végezheti dolgát, akár azért, mivel önálló hitoktatói állás hiányában a különben is eléggé elfoglalt lelkes elég időt nem szentelhet a vallásoktatásnak, akkor az állami népiskola nem oldja meg teljesen azt a feladatát, hogy a nép gyermekeinek a törvény által megszabott ismeretekből teljes, befejezett, kerekded ismeretkört nyújtson és hogy az elemi iskola tanulói a törvényt szabta összes tantárgyakból a szükséges oktatásban részesüljenek (Utasítás 79. §), akkor az állami iskola e tekintetben a más jellegű népiskoláknak követendő példaképpül nem szolgálhat!

Egyébiránt azon elvi szempontokhoz, hogy önálló hitoktatói állás szervezésére államsegély nem adathatik az utasítás nem ragaszkodik egész merevséggel. A 101. §. kimondja, hogy a több tanítói állami elemi népiskolában lehetnek „rendszeresített hitoktatói állomások“ és ezen állomásokra „forma szerint kinevezett hitoktatók.“ Miért ne lehetne több, egy tanítói iskolához is forma szerint kinevezni rendszeresített hitoktatói állomásra egy hitoktatót? Akár Budapesten nyargaljanak a hitoktatók egyik városrészből a másikba, a kültekre, hogy betöltsék tisztöknek minden igazságát, akár Vasvármegyében vándoroljon egy ambuláns hitoktató apostol 4—5 községbe vallástanítás céljából, a cél mindkét helyen egy és ugyanaz és magasztos, szent cél!

Népoktatási törvényünk (47. §) szellemének ilyen „járó-kelő (ambuláns) oktatók alkalmazása tökéletesen megfelel! Az evang. egyházban pedig a missziói lelkészi intézmény nem ismeretlen, hanem törvényt szerű intézmény és a mint értesültem a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter Sopron megye felső részében létesített ily missziói lelkészi állomásra, mely egyúttal ambuláns hitoktatói állomás is, megadta az államsegélyt! Talán másutt is e hazában, a hol szükségessé vált missziói lelkészi állomások szervezése államsegélylyel!

Áttérek végül egyéb kisebb jogi dolgokra. Az utasítás 103. §. az iskolába járó tanulóknak egyenként vagy összesen való kirendelését csak az iskolai vagy egyházi ünnepnek vagy kegyeletes célokból engedélyez meg, de kiköti, hogy a gondnok-

ság beleegyezze a kirendelésbe. Ám legyen! Csak hogy a gondnokság vegye figyelembe, hogy senkit sem szabad hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni (1895. évi 43. t.-c. 1. §.) És ha a gondnokság erről megelégedve, elkövetne olyat, a mi a lapok szerint Temesvárott történt és az állami elemi népiskola tanulóit egyenként vagy összesen kirendelve a valóságukkal ellenkező cselekményre, akkor a hitoktatónak szent kötelessége határozottan fellépni s állást foglalni egyháza jogai, érdeke mellett; és kivinnie, ha kell kiküzdnie, hogy a lelki gondjaira bízott kisdéd nyáj a maga módja, szertartása szerint imádja istenét, gyakorolja vallását, mert ezen joga törvényen alapul. Nem tartom ezzel ellentétben állónak az Utasítás 83. §-át, mely szerint „az állami elemi iskolai tanítóknak kötelessége, hogy növendékeiket (szükség esetén nemcsak a saját felekezetükhöz tartozókat is) templomba kísérik és ott felettük felügyeletet gyakoroljanak.“ Szabotosság tekintetében ugyan szó férhet e szövegezéshez; de hiszem, hogy e szakasz a 103. szakasznak és az 1895. évi 43. t.-c. 1. §-ának ellenére a temesvári esetben hozott elvi jelentőségű határozat után nem fog soha és sehol akkép értelmeztetni s alkalmaztatni, hogy a tanítónak kötelessége a nem saját felekezeti növendékeit is az ő egyháza templomába kísérni, hanem hogy köteles őket az ő egyházuk templomába elkísérni.

És akkor nem lesz ebből baj. Nem lesz ebből sérelmes dolog a tanítóra sem, mivel a jelzett kötelesség csak a templomba kísérésre, nem egyszerűen pedig a körmenetekre való elkísérésre terjed ki, mivel az elkísérés célja világosan meg van jelölve, t. i. a felügyelet gyakorlása, semmi egyéb. tehát nem kényszerítés a hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítése, és mivel ez a kötelesség csak „szükség esetére“ szorítkozik, a mikor t. i. más hitfelekezetű tanító nincs, a ki képes volna a növendékek felett saját egyháza templomában felügyeletet gyakorolni.

Az utasítás 38. §-a az iskolai ünnepekről és egyházi ünnepi szünetekről szól. Iskolai ünnepek, névszerint azok, melyeket az utasítás felsorol, hitfelekezeti szempontokból szó alá nem kerülhetnek, míg szorosan iskolai ünnepekül megmaradnak és egyházi jelleget nem öltönek, a mire nézve egyéb iránt a fentebb ismertetett 103. §. intézkedik. Az egyházi ünnepi szünetekre vonatkozólag is megállhat az utasítás rendelkezése. „Az egyes felekezeteknek egyházi ünnepnapjain az állami elemi iskolai gondnokság azon napokra, melyeket a m. k. vallás és közoktatásügyi miniszter rendeletileg, mint iskolai szünnapot igénylő egyházi ünnepeket megjelölt, az illető felekezethez tartozó tanulóknak szünetet engedélyezhet a nélkül, hogy a más felekezetekhez tartozó gyermekekre nézve a tanítás szünetelne. Ha pedig az iskola növendékeinek 70%

— avagy ennél több, az illető felekezethez tartozik, az esetben az egész iskolának, illetve egész osztálynak szünetet engedélyezhet. Az állami tanító saját felekezete ünnepén is köteles tanítani, — kivételnek csak akkor lehet helye, ha osztályában a fennebbi rendelkezés szerint szünet van.

A tankötelezettség végrehajtása tekintetében is némi eltérés van a régi utasítás és az új utasítás közt. Nevezetesen a régi utasítás ekkép rendelkezett, ha a községben az állami iskola mellett még felekezeti iskola van, akkor az állami iskolai gondnokság a felekezeti iskolaszék elnökével vagy annak e végre kiküldött tagjával együtt megállapítják, kik nem járnak sem felekezeti, sem állami, sem más intézetbe, az így megállapított névsort minden hónapban átvizsgálják annak megtudása végett, hogy a tankötelesek csakugyan részesülnek-e elemi oktatásban. A köteleességüket nem teljesítő szülőket és gyámokat felhívja, hogy gyermekeiket az állami iskolába feljárassák, ellenkező esetben ellenök a népiskolai törvény 4. §-a szerint intézkedik. Az ismétlősökre nézve pedig azt állapította meg a régi utasítás, hogy ha a felekezeti iskolában részökre a törvényszabta tanfolyam berendezve nincs, akkor azokat a gondnokság az állami iskolába járatásra kötelezheti. Itt-ott az állami gondnokság és hitfelekezeti iskolaszék ezen együttes eljárás kanapépörre szolgáltatott alkalmat.

Tudok esetet arra is, hogy az állami iskola tapintatlan igazgatója a gondnokság nevében egy ízben rövid úton feljelentette, mint iskolába be nem járókat, mindazokat a tanulókat, a kik a hitfelekezeti iskolába rendszeren bejártak — és lőn nagy riadalom, mikor a szolgabíró a szülők ellen eljár, míg a lelkész közbe nem vetette magát és az eljárás beszüntetését keresztül nem vitte. Az új utasítás 30. §-a az iskolába nem járóknak névszerinti megállapítását ott, hol az állami elemi iskola mellett a községben más jellegű elemi iskola is van, a községi előljáróság szigorú köteleességévé teszi; az állami elemi iskolai gondnokság azonban jogában áll, ha az állami elemi iskolában még van hely, a községi előljáróságtól (tehát nem közvetlenül a felekezeti iskolabizottságtól) a községben levő valamennyi jellegű elemi népiskolába tényleg beírt és tényleg bejáró mindennapi és ismétlő tankötelesek és a be nem írt, be nem iskolázott összes tankötelesek hiteles névjegyzékét bekövetelni. Az ily módon kiderített és iskolába nem járókkal szemben akkép jár el, hogy a szülőket, gazdákat és gyámokat gyermekeik, gyámoltjaik, tanonczai iskolába beiratására felszólítja és a mennyiben ennek foganatja nem lenne a népoktatási törvény 4. §-a értelmében a büntetések kiszabása végett a községi előljárósághoz fordul.

Ha valamely községben a hitfelekezeti iskola a népiskolai törvény által megengedett határokig be van népesítve és a községben még iskolába

nem járó tankötelesek vannak, ezeknek iskolába felvételük iránt a gondnokság a kir. tanfelügyelőhöz azonnal jelentést tesz. Ha valamely községben az állami elemi népiskolával kapcsolatosan gazdasági ismétlő iskola áll fenn, és ezenkívül a felekezeti elemi iskolája mellett általános ismétlő iskolát tart fenn, a községben levő ismétlő tankötelesek azon esetben felmentethetnek a gazdasági ismétlő iskolába való járás alól, ha hitelesen igazolják, hogy a hitfelekezeti általános ismétlő iskolába rendszeresen járnak. Az utasítás tehát kellő tiszteletben tartja a hitfelekezeteknek azon jogát, hogy iskolákat állíthatnak és fenntarthatnak még azon oly községekben is, a hol esetleg állami iskola állítatott, (ámbar az állami iskola felállításakor a tárgyalások rendszeren akkép folynak, hogy a hitfelekezeti iskola megszűnjék, birtoka s egyéb ingó vagyona az állami népiskolára szálljon vagy jövedelmezzen.) És a hol mégis az állami iskola mellett a községben megmaradt, a törvénynek megfelel a felekezeti iskola, ott az utasítás a hitfelekezeti iskolának áldásos működését nem zavarja. A „kényszerít mindenenket bejönni“ elvét azonban jelzett községekben csakis az állami iskola nevében alkalmazza, mert senkit sem akar kényszeríteni, hogy a felekezeti iskola szolgáltatásával éljen, ha állami iskola is áll szolgáltatára és mivel feltehető, hogy a ki előnyt ad a hitfelekezeti nevelésnek, az önként, minden kényszer nélkül, örömmel fogja megragadni a kínálkozó alkalmat, hogy hitfelekezeti iskolájának áldásait keresse s élvezze.

Szó szerint idézem végül az újabb utasítás 84. §-ának harmadik bekezdését: „Tanítók, tanítónők vagy tanügyi téren hivatásszerűleg működő férfiak, nők gyermekeinek az állami elemi népiskolában szegénységi bizonyítvány nélkül is igényük van tandíjmentességre (L. 1898. évi 36359. sz. miniszteri rendeletet)“ Előkerestem a vallás- és közoktatásügyi m. k. minisztérium által kiadott „Hivatalos közlönyéből a 36359/898 számú rendeletet, mely viszont az 1892. évi november hó 10-én 43072. sz. a. kelt miniszteri rendeletnek kiegészítése. Ezen utóbbi rendeletet pedig a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter 1895. dec. 18-án 60983. sz. a. kelt elvi jelentőségű leiratában a következőképp értelmezi: „az állam, népoktatási tanintézeteknél alkalmazott tanerők gyermekeinek tandíjmentessége tárgyában 1892. nov. 10-én 43072. sz. a kelt körrendelet az állami elemi-, felső nép-, polgári- és felső kereskedelmi iskolákban a tanügyi pályán működő összes szülők gyermekeire vonatkozóan, a nevezett tanintézeteknél működő hitoktatók gyermekei is részesítendőek a rendelettel megadott azon kedvezményben, hogy a tandíj alól szegénységi bizonyítvány bemutatása nélkül felmentessenek; tartoznak azonban ez iránt folyamodni. És ezen kedvezmény-

ben még abban az esetben is részesítendők, ha mint magántanulók tesznek vizsgálatot az elemi iskolánál. Ha bár mind ez az újabb miniszteri utasításban egészen világosan nincs is kimondva, benn rejlik az a 84. §. ezen kifejezésében „hivatászerűleg működő férfiak.”

KUND SAMUEL.

Imádság

— a Kossuth ünnepélyen. —
Irta: Sántha Károly.

Fölséges nagy Isten, minden népek Atyja,
Nékünk is kegyelmes édes jó Atyánk:
Szívünket magasztos érzés dobogtatja,
Óh mert szép emlékü nap virradt ma ránk.
Buzgó ámulatban tétováz a lélek,
Nincs szó, kifejeznünk, a mit érezünk, —
Örömlünkben sirunk, a könnyek beszélnek:
Hála néked Isten, óh mi Istenünk!

A magas mennyboltról szép hazánk egére
Most száz éve szállt le legszebb csillagod;
Bújdosásainkban Ó e nép vezére,
A nagy bújdosó, ki örökké ragyog.
Fénye bevilágít egy egész világot
S hirtől koszorúzza homlokát, fejét,
A szabadság s Ó: egy. Áldott Ó, óh áldott —
Minden magyar áldva ejti ki nevét.

Gyászos éjszakában, rabság éjjelében
Óh nagy Isten, hozzánk Te küldötted Őt,
S mint a szent hajdanna prófétája régen,
Lángolón hirdette a teljes időt.
Szolgajármot hordtunk, suhogott az ostor,
Az ellenség fojtó karja nyúlt felénk:
Jött Kossuth, mint egy új nemzeti apostol,
S a zsibbadt álomból mi fölébredénk.

Óh mi szép hajnalt szült a mi ébredésünk,
E hajnalra éjjel többé nem borul;
Kossuth születése: újjászületésünk,
A szabadság napja le nem alkonyul.
Nemzet templomát e nap bearanyozza:
Ósi alkotmányunk a mi templomunk,
Honszerelmi dal zeng benne, mint zsolozsma,
Sziklán áll e templom: sziklánk szent jogunk.

Hogyha vész zúdul ránk, visszaverjük újra,
Nem rémitenek meg terhes föllegek:
Vészt, felhőt maga a hős neve elfújja,
Mert velünk van lelke, fölöttünk lebeg.
Felhő-oszlopunk Ó, nappal, jó időben,
És tűzoszlopunk a balsors éjjelén;
Ha öröm ér bőven s a remény tűnőben:
Mi megyünk előre vezető-kezén.

A szabadsághősnek bölcsőjénél állva,
A magasba küldünk háladó imát:
Ki Istent fél, annak drága a hazája,
S ki hazát szeret, az Istent is imad.
Millió magyarnak szive egybeforr ma,
S egy szívvel, egy szájjal egyért könyörög:
Áldásoknak Atyja, hiús áldást e honra,
És áldásod legyen e hazán örök!

Őn virulj magyarság ezer ágú fája,
Nőjjön koronád: az Istenfélelem;
Hit gyökere tiszta jó erkölcsre válva,
Hozza meg gyümölcsét a honszerelem!
Ápolgassa e fát egyetértő lélek,
Kossuth szeme védjen téged drága hon,
S mig fölötted szállnak szálló ezredévek,
Te állj örök-ifjan, fényben, szabadon!

BELFÖLD.

Meghívó a Magyar Protestáns Irodalmi Társaságnak Hódmezővásárhelyen 1902. évi szeptember 23. és 24. napjain tartandó köz- és diszgyűlésére.

I. Közgyűlés. Ideje: Szeptember hó 23-án délután 5 óra. Helye: Hódmezővásárhely városházának diszterme. Targyai: 1. Jelentés az 1901. évi számvizsgálatról 2. Az 1902. évre szóló költségvetés megállapítása. 3. Jelentés a „Koszorú” füzetek 1901. évi forgalmáról. 4. Választmányi javaslat az alapszabályok módosításáról. 5. Néhai Győry Elek és Karsay Sándor vál. tagsági helyének betöltése. 6. Esetleges indítványok.

II. Istentisztelet. Ideje: Szeptember hó 24-én délelőtt 9 óra. Helye: Az ev. ref. egyház ó-temploma. Imát mond: Masznyik Endre dr., a pozsonyi ev. theol. akadémia igazgatója. — Beszédet tart: Gergely Antal mezőtúri ev. ref. lelkész. Az istentisztelet végeztével adakozás lesz a Társaság „Károli-alap”-ja javára. Gyűjtők a templom bejáratánál az ev. ref. és ág. h. ev. nőegyletek részéről e célra felkért nők.

III. Diszgyűlés. Ideje: Szeptember hó 24-én délelőtti 10 $\frac{1}{2}$ óra. — Helye: Az ev. ref. egyház új temploma. Targyai: 1. Gyurátz Ferenc püspök, elnöki megnyitó beszéde. 2. A Társaság üdvözlése az egyháztestületek részéről, Hegedűs Sándor világi elnök válaszával. 3. Szóts Farkas, theol. akad. tanárnak titkári jelentése. 4. Költemények. Irta és felolvassa Kozma Andor. 5. Újabb versek. Irta és felolvassa Szabolcska Mihály. 6. Hegedűs Sándor világi elnök zárshava. Budapest, 1902. augusztus havában

A Társaság Elnöksége.

A nógrádi ev. egyházmegye közgyűlése Veres József esperes és országgyűlési kép-

viselőt az 1848. XX. t.-c. életbe léptetése érdekében kifejtett nagy tevékenységeért, különösen az ország képviselőházában tanúsított bátor fellépéséért elismerő köszönettel üdvözlí; viszont pedig sajnálja, hogy a tiszai kerület felügyelője Szentiványi Árpád úr ugyancsak a képviselőházban e kérdésben egyházunk közfelfogásával ellenkezően nyilatkozott.

Az egyetemes gyűlés okt. 1—3. napjain lesz Budapesten.

Késmárkon a lelkészválasztás alkalmával az első szavazásnál egyik jelölt sem kapott általános szótöbbséget, a második titkos szavazásnál Dianiska Frigyes budapesti káplán lett a győztes.

Az ev. ref. tanítók országos egyesülete Kolozsvárott közgyűlést tartott s azon egyhangulag elfogadta a zsinat elé terjesztendő memorandumot, mely a következő kívánalmakat fejezi ki: 1. Népiskoláinkban a vallástanítás, az erkölcsi képzés helyesebb irányba terelése; a református közérzés, hagyományos buzgóság ápolása. 2. A tanítók jogi helyzete az egyházi önkormányzatban. 3. Felekezeti népoktatásügyünk külső, kormányzati vezetése, a belső iskolai élet irányításának önállóbbá tétele, paedagógiai tekintetben a tanítók szakismereteinek érvényesülése minden erre illetékes egyházi testületben vagy bizottságban. 4. A tanítók anyagi ellátása (legalább 1200 kor.) s ezzel kapcsolatban a kántortanítói fizetések rendezése. A vallástanítás módszerét katechetikai alapra óhajtja fektetni a mai, túlnyomólag bibliai történetes módszer helyett s nagyon helyesen, ez utóbbiakra nézve az új-szövetségi szent történetekre fekteti a fősúlyt, főszközzéül pedig a bibliai olvasást tűzi ki. Felekezeti öntudatunk erősítésére, a vallásórák szaporítására, a módszer javítására, konfesszionális jellegének kidomborítására, az egésznek bensőségteljesebbé tételére van szükség.

A bácsi ev. egyházmegye esperese a közgyűlésen tartott megnyitó beszédében többek között ezeket mondotta:

„Ha a népszámlálási számokkal foglalkozunk, sokféle tanulságot merithetünk ebből. Mi magunk ötödik helyen állunk, nem nagy számmal, annál kevesebb szaporodással. Anyagilag tán a legszegényebbek s így a neheztelésekből ki nem fogyunk. A folyó évben beszolgáltatuk az adatokat is, hogy az állami egyenes adóhoz viszonyítva mennyire meg vannak adóztatva hiveink. A százalék itt-ott nagyon feltűnő, ámbár a végeredményt nem ismerem. De tudom, hogy az egyházi adó túl nagy s annak oroszán része iskolai célokra fordítatik. S míg a fennálló törvényes követelményeknek eleget tenni képesek nem vagyunk, tanítóink most is kellőképen dotálva ninosenek. Iskoláink külső és belső állapota, felszerelése sok kívánni valót hagy hátra. Minden évben új isko-

lák felállítását, új tanerők alkalmazását sürgetik. A szegény egyház e terheket nem bírja ki. S amely bírja, előnyben van s főlányt gyakorol. A mikor a korpótlék törvényileg elrendeltetett, majdnem minden egyház fordult az államhoz segélyért. Úgy látszik, hogy a népiskolák államosítása csak rövid idő kérdése. Mi elvben ellenezzük a többi felekezettel együtt. De mi ennek az államnak polgárai vagyunk, ez pedig mindenekkel szemben a jog, törvény s igazság szerint akar eljárni. Nemde saját jól felfogott érdekünkben, de sőt a magyar állameszme érdekében is arra a meggyőződésre fogunk jutni, hogy az összes népiskolák államosítása nekünk nem árthat, de csak használhat. Európaszerte a köznevelési a közoktatási szervezetet az állam vette át. A magyar birodalom, tekintve a szerfeletti különféleséget nyelvben és vallásban egyaránt, vajjon nem fog-e nemsokára arra ébredni, hogy létének s fennállásának első feltétele az, hogy a tanügyet minden fokozatán biztos, hatalmas kezébe vegye. Magától értetődik, hogy a vallásban való még intensívebb oktatás a felekezetek feladatát fogja képezni.

Én csak szerény nézetemet akartam kockáztatni, de a ki élni fog, meg fogja látni, hogy a magyar birodalom, ha az úr Isten megóvjá nagyobb csapásoktól, sokáig meg nem engedheti, hogy a hány ház, annyi szokás, a hány felekezet annyi irány s oldott kéve legyen, hanem egy szellemben, egy irányban fogja nevelni, képezni, mivelni, népeit s a hon polgárait, hogy nyelvben és érzelemben egyek legyünk.

A mi pedig az 1848. XX. t.-c. végrehajtásáról illeti, ha a fenti számokat megfigyelem, nemzetünk fokozatos fejlődését tekintetbe veszem s azon elvet, hogy mind a mi van észszerű, ehhez még a létérti küzdelmet s a fennálló viszonyokat, a tökéletes egyenlőség és viszonyosság vagyoni tekintetben a különféle felekezetek közt a szó szoros értelmében olybá válik előttem, mint egy pium desiderium.

Említettem, hogy nézetem szerint a tanügy teljes egészében az állam kezébe fog átmenni. A mi pedig vallásfelekezetünk egyházi szükségleteit illeti, ezeken alaposan segíteni kell, mert, így a hogy vagyunk, soká nem állhatunk meg. Az által nincsen segítve a dolgon, ha egyes papok akár államsegély, akár kongrua címén valamicskét kapnak. Az egész lelkészi kart, annak nevelését, állását vagy fizetését alaposan rendezni kell. A magy. kir. egyetemen mindenekelőtt egy protestáns facultás állítandó fel. A papok a kor kívánalmaihoz képest neveltessenek. Fizetésök rendeztessék. Mert micsoda visszás állapot az, hogy egy lelkésznek ugyanazon tanulmánnyal s képzettséggel van 1600 kor. jövedelme, a másiknak 8000—10000 kor. A papi fizetéseket akkép vélem rendezendőknek, hogy mindegyiknek egyforma

alapjavadalmasága legyen, de ötödéves korpótlékkal javítva. A városi lelkészek aránylag nagyobb dotációban részesülnek, mert a feltételek mások. Tudvalevő dolog, hogy kevesen szánják magukat a papi pályára. És pedig azért, mert más pályán sokkal biztosabb a megélhetés, rendezettek a fizetések és a magasabb fizetési s rangosztályba való helyezés. Rendeztessenek a papi fizetések, legyenek nyugdíjképesek valamint ők úgy özvegyeik és árváik is, élvezzék mindazokat az előnyöket, mint más hasonló hivatalkok, akkor biztosítom, nem lesz papokban hiány s a valláserkölcsei élet fejlesztése az egész vonalon gyönyörűségezen haladni fog, az egyházi élet nem fog sülyedni, hanem erősbödni.

Hogy pedig ez keresztülvihető legyen, irasanak össze az egyház, illetöleg a gyülekezetek, egyházmegyék, egyházkerületek összes szükségletei, állapittassék meg a maximális egyházi adó, mely többet ne tegyen ki, mint az állami adónak 10%-át s a mennyiben ezen jövedelmek a szükségletek fedezésére elégtelenek, a mutatkozó hiány fedezésére az állam, illetöleg az országgyűlés törvényhozásilag intézkedjék s az állami dotáció az egyetemes egyháznak rendelkezésére bocsátásék. Ez nem veszélyezteti az önkormányzatot s nem akasztja meg az egyház szabad működését.

Az egyház pedig gondoskodjék, hogy papjaink kellöképen neveltessenek, nemcsak mint leendő telkipásztorok, hanem mint vallásanitök is, hogy akár a tudományok megszerzésére, akár pedig a gyakorlati ügyességek elsajátítására nekik alkalom adassék. Az egész országban az ev. istentiszteletek tartásában és a szentségek kiszolgáltatósában egyformaság hozassék be, hogy ez által az együvértartozás érzése erősbödjék; a vallásoktatás akár a nép — akár a középiskolában kellöképen szerveztessék és egyformává tétessék, a fegyelem helyesen alkalmaztassék, a belmisszió szabályszerően gyakoroltassék s tétessenek meg mindazon intézkedések, melyek szükségesek a valláserkölcsei élet fejlesztésére s terjesztésére. Magától értetödik, hogy ez privát nézetem, melyet néhány vonásban körvonalozni akartam, nem elfogadás, hanem állásfoglalás végett a mai egyházpolitikai mozgalmak közepette.

Értesítés. Tisztelettel tudatom lelkész társaimmal, kik pár nappal ez előtt hirdetett egyházi beszédeimre jelentkezni szivesek voltak, hogy az emlékünnepi beszéd már sajtó alatt van s pár nap mulva szét küldöm a megrendelöknek. Az egyházi beszédgyűjtemeny pedig körülbelöl egy hónap mulva fog sajtó alöl kikerülni. Köszönet a szives érdeklödésért. Körmend 1902. szept. 2. Tisztelettel Fülöp József evang. ref. lelkész.

A tiszai kerület közgyűlésén Zelenka Pál püspök a megnyitö beszédben a következö érdekes nyilatkozatot tette:

„Nem hallgathatom el mindenek előtt, hogy egy nehéz évet éltünk át újra.

Nehéznek nevezem azért, mert még csak enyhítést sem kaptak közegyházunk égetö bajai; mert egyházigazgatásunk minden fokozatán féltelmes lanyhaságot, kedvetlen elbánást, söt már itt-ott nembánomságot is látok; mert egyházunk eminens kérdéseiben idegenek vették át már a szövívést.

Nehéznek nevezem azért, mert a már nem féltett és kevésbbé gondozott egyházunkban a nagyon féltett nyelvnek, ezen eszköznek áldatlan harcza, még nagyobb erőre kapott, mindig a cél, isten szent országa rovására.

Nehéznek nevezem azért, mert a hangzatos, söt már túl merész egyéni érdekek, hiúság és dölyf vetették fel üres kalászféjét közegyházunk mezéjén, még pedig már fokozott mérvben; az az önérdek ez, a mely nem arra néz többé: árt-e ezzel egyházunk jó hírnevének, életének, hanem csupán arra, mi és ki lehet majd ö ez által; mert az egyház közérdeke most már mindinkább háttérbe szorittatik s szabad minden, lett a vészes jelszó, ismerjük: nem tisztit, nem nemesit, nem munkál az Úr sz. egyháza jobb voltáért melegen, önáldozattal lelkesen.

Nehéznek nevezem azért, mert egyházunk úgy nevezett belsö emberei közöl is mind többen nem az Úr sz. egyházának lelkiismeretes gondozásán, nem is a közegyház megállapított rendjének s kezdettöl fogva tiszta és tisztos voltának megövásán, hanem eléggé botorul, mohó vágygyal, egyéni ambitiójuknak, mindig éhes és szomjuhozó ezen rémnek kielégítésén faradoznak, mely gonosz ezen eljárásnak természetes következménye után alkotmánytalan elbánás mindenütt és mindennel, a mi eddig féltett szent volt egyházunkban.

Nehéznek nevezem azért, mert fokozott mérvben látom a törekvést szabadság, egyenlőség és testvériség valójában demokratikus ezen egyházában a régi kiváltságok megtartására. Ezen régi kiváltságok pedig egyházunkban a fellegrárok és az egyház fenntartásához járulástól vonakodás. Pedig az előbbi törekvés, a régi karok és rendeknek a jobbágyságtól külön váltan élése, az u. n. falusi egyházaknak papjaikkal, tanítóikkal együtt magukra hagyása; ez utöbbi törekvés aztán szintén a régi rendi alkotmány jámbor azon öhajjal: legyen úgy, mint régen volt . . . nemes ember nem fizet, tartsa fel a mizera plebs contribuens, vagy az állam; város és falu népe, városban és faluban pedig úr és szolga éljünk külön. Oly jelszó és törekvés ez, a mely az egyházhivek egyeteméböl álló, az által fenntartott és kormányzott ev. hazai egyháznak halálharangja. Ily törekvés pusztitó nyomai ez évben sem kevesbedtek egyházkerületünkben.

Nehéznek nevezem ezt az avart, mert azon sűrűdő tünetekben az egyház valójában patriarchális szelleme szárnyainak toredését látom a józan szabadság, jogegyenlőség és meleg testvérszeretet hódító hatalmának visszaszorítását s azon egyházpusztító gondolkodásnak terjesztését: adjon bárki más az egyház fenntartására . . . mit bánom én . . . éljen a hogy tud.

Egyetemes egyházunkat ma öt nagy kérdésnek szerencsés megoldása foglalkoztatja. Ezek az ú. n. geresdi egyezésnek egészséges módon végrehajtása; az egyház tisztviselőit nevelő teológiák és tanítóképzőknek tanrendszer, elhelyezés és berendezés dolgában újon szervezése, a fő és középiskolák tanügyi, kezelési és ellenőrzési rendszereinek reformja, a vallástanításnak az összes iskolákban egyöntetű módon kezelése és a magyar énekes könyvnek újra átdolgozása.

Az ú. n. geresdi egyezésünk az ev. ref. és a mi egyházunk egyetemes közgyűlései által múlt év július hó első napján lépett törvényesen életbe. Célja: az erőknél a gyenge pontokon, egészséges alapon összevetése, az egyház és tagjai jogának sértetlenül megtartásával, az egyházhivek megtartása.

Eddig ugyanis az erősebb fél foglalta el a szórványokban a testvéregyház hiveit, kereszttelés, konfirmálás, esketés és eltemetés dolgában teljesen.

Az erősebb fél pedig minden ponton az evang. ref. egyház volt két okból eddig. Jobb szereti a mieinket megmentésül, mint mi a magunkét. Domestikájának tekintélyes jövedelmével missziói célokat munkál külön e végből dotált missziói lelkészek által, míg mi a közalpból egy fillért sem fordítottunk eddig e célra.

Az egyezés végrehajtását most már egyházjogunk teljes megóvásáért helyről-helyre kell gondosan eszközölnünk."

KÜLFÖLD

Szabad egyház, szabad államban. Franciaországban nagy dolgok készülnek. Az új Combes kormány nyíltan kiadta a jelszót: „Szabad egyház, szabad államban.” Ez alatt azt értik, hogy az egyház semmi olyanba bele ne avatkozhat, a mi a vallási teret túllépi. Mindenekelőtt az iskolát akarják elvonni a klerikalizmustól. A katolikus papokat, a rendek tagjait, az apácákat végkép el akarják űzni az oktatás mezejéről. Ennek a mozgalomnak, a melylyel különben az egész francia közvélemény rokonszenvez — Brisson egyetemi tanár, leendő közoktatásügyi miniszter — áll az élén. Legújabbán ez a tudós férfiú, a ki az új kormány álláspontját képviseli, egy újságíró előtt a következő kijelentést tett:

„Szabadságot akarok a szabad emberek részére. Kivánom, hogy minden polgár, a ki polgári, állami és politikai jogainak birtokában van és a törvény kívánta biztosítékot megtudja adni, — szabadon tanítsa mindazt, a mit elsajátított. Ámde a tanítás jogában csakis ezek részesülhessenek. Az újkori társadalomban csak azok tanulhassanak, a kik benne élnek. Ámde a kongregációk (papi rendek) tagjai csak álpolgárok. Rendszeresen félremagyarázzák minden társadalom természetes alapelveit. A házasság és a család az, a melyekkel a polgár, a társadalom életét fenntartja. Munkája táplálja a társadalmat. Szolidaritásának érzésével a társadalomban az életet széppé, kívánatosá, élvezetessé teszi. A kongregációk tagja előtt mindez nem létezik! Őt se család, se egyéni felelősség nem korlátozza. Esze és felebbvalói Rómban időznek. Sem személye, sem vagyona, sem munkája, sem lelkiismerete fölött: nem rendelkezhet szabadon. Nem gondolkozhat, nem vitatkozhat, nem vizsgálódhat szabadon. A társadalommal csak mesterséges kötékek fűzik egybe. Elcserélheti hazáját, hazája cserélhet kormányformát, a kormányzat urat cserélhet: életét mindez nem befolyásolja. Az marad, a mi volt hatszáz esztendő óta: a pápa katonája. Egy főnöktől — tőle idegentől — függ. Lehet-e tekintélye, lehet e jogköre, lehet e lelkiismeretessége egy ilyen nevelőnek? Hogyan hirdetheti az ifjúságnak az ilyen ember a családhoz való ragaszkodást, a házasság tiszteletét, a szabad munkálkodás dicsőségét?*

Ezek a kijelentések Franciaországban mindenütt nagy visszhangot keltenek.

Kérdés.

Jogában áll-e a politikai községnek oly határozatot hozni, melynél fogva, pld. új községháza építése alkalmából, a lelkészi és tanítói földek is megterhelhetnek? Esetleg ki vannak-e véve ezen földek egy törlesztéses kölcsön felvétele alkalmával, mint szabad telkesek, a megterhelhetetés alól s mely kérvény vagy rendelet alapján?

TEMETŐ.

Janisch Tivadar.

1846—1902.

Mily hirtelen és váratlanul bekövetkezik a halál, azt Janisch Tivadar svédleri lelkész szo-

morú sorsán is észlelhetjük. Egészségi állapota és ereje oly kiváló volt, hogy mindenki és ő maga is azt hitte, hogy élete az emberi lét végső határáig ki fog terjedni és mégis már 56 évében augusztus hó 13-án rövid szenvedés után bevégezte földi pályafutását

Született 1846. évi szept. 10-én Késmárkon, nol az elemi és az összes gimnáziumi osztályokat látogatta és tanulmányait bevégezte. Az érettségi vizsgát letette 1866-ban szintén Késmárkon és az akkor 3 évig tartó theológiai tanfolyamot bevégezte Eperjesen, hol 1869-ben Máday Károly püspök alatt a hitjelölti vizsgát is sikerrel letette. Hogy fő kívánságát, a németországi egyetemek látogatása iránt, tejesedésbe menni láthassa Nagygalyon báró Döry Béla úr házában nevelőködött. Az anyagi eszközök birtokába kerülvén, a tübingai egyetem tanulói közé beiratkozott és különösen dr. Beck Tóbiás, dr. Palmer Keresztély, dr. Veiszacker Károly, dr. Landerer és dr. Rothe hírneves tanárok alatt kiképzését nyerte a megfelelő bölcsészeti és theológiai tanulmányokban.

Haza kerülvén Czékus István püspök által ajánltatván, a szepességi Holló-Lomnici egyházközségtől egyhangulag megválasztott és 1872-ik évi október 13-án hivatalába beiktattott. Ezen állomásban 5 évig 7 hónapig működött, a midőn a svédleri egyháztól hivatott meg lelkésznek, hol 1878-ban május 13-án lefolyt a beiktatási ünnepély. 24 évi hivataloskodása után e helyen, ez évi augusztus hó 13-án meglepte őt a halál, élete 56-ik évében még teljes testi és szellemi erejében.

Családi viszonyai legboldogabbak valának. Feleségével a szepesbélai születésű hajadonnal Láng Kornéliával 1873-ban kelt össze. 5 leányai közül 2 férjhez ment, 1 önnálló postamesterne és 2 még a szülői háznál van. A család minden tagja szeretettel tisztelte ő benne a ház érdemdús megalapítóját és fenntartóját.

Temetése nagy részvéttel, augusztus 16 án délután 3 órakor végbe ment Kartársai közül örök nyugalomra kísérték: Ujággh Károly merényi, Wittchen Frigyes remetei, Zimmermann Ödön gölnitzbányai, Thern Ede szomolnoki, Koch Aurél sztrázssai, Gura petőfalvi és Weber Samu szepesbélai lelkész főesperes. A helybeli és a szomszéd tanítók szép összhangzatos éneke után a ház előtt Zimmermann elmondta az őszinte részvétet tolmácsoló imáját. A templomban a közönség éneke után Weber főesperes tartotta az emlékbeszédet, visszatekintvén a boldogult működésére, melyet mint családfő, szónok és lelkipásztor fejtett ki a vallás, egyház, tudomány és nevelés terén. A temetőben Thern búcsuztatta el a kedves kollegát, kit a halál műve magaslátán kiragadott az élők sorából. A koszo-

rukban diszes és hő könnyektől áztatott koporsó megáldása után, bezáratott a sir és megszünt lenni egy élet, melyből a család és a községre nézve oly sok áldás áradott.

Béke és áldásos emlékek lengjenek a boldogult sirja felett.

Weber S.

Pályázat

a XIII. városi egyházmegyéhez tartozó svédleri ág. hitv. ev. németajkú egyházban megüresedett

lelkészi állomásra.

Javadam a hivány szerint megállapítva, földjövedelem, consipáció, készpénz, tűzifa és stóla 1082 korona és 60 fillér, congrua 1200 koronáig 117 korona és 40 fill., 1600 koronáig 517 korona és 40 fillér, szép kényelmes lakáson, kerten és szántóföldön kívül A magyar mellett a német nyelv ismerete szükséges. Jelentkezés a képesítést igazoló okmányokkal együtt **f. évi szeptember hó 15-ig** Weber Samu főesperesnél Szepesbélán.

Szepesigló és Szepesbela, 1902. évi augusztus hó 20-án.

WEBER SAMU

főesperes. 72 3—2

MÜNNICH KÁLMÁN

egyh. felügyelő.

ÉRTESETÉS.

Van szerencsém a nt. lelkész urakat, theologusokat és tanító urakat értesíteni, hogy

protestáns egyházirodalmi kiadványaimat, mint minden 4 évben, úgy az idén is a mai naptól kezdve a visszavonásig — **rendkívül leszállított áron** — esetleg **részletfizetésre** isszállítom. Jegyzékemet, mely magában foglalja a hazai prot. irodalom régibb és újabb **jeleseinek** ú. m.: **Tompa Mihály, Révész Bálint és Imre, Györi V., Szoboszlai Papp S., Fördös L., Dobos J. Szász K., Székacs József, Filó L., K. Tóth K., Lévy L.** stb. műveit, a szállítási feltételekkel együtt mindenkinek szívesen megküldöm.

Budapest, 1902. év június hó 1én.

Hazaifas üdvözléttel

K ó k a i L a j o s

prot. egyh. irod. kiadó, könyvtár. 44 5—2

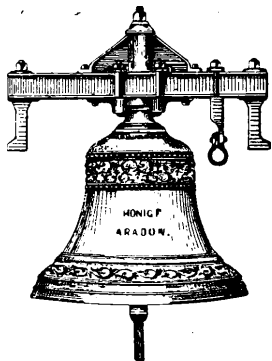
HÖNIG FRIGYES

gőzüzemre berendezett
harang és ércöntődéje, szivattyúgyára.

ARAD, Rákóczy-utca II—28. szám.

— Alapított 1840-ben. —

A legnagyobb állami éremmel kitüntetve 1890-ben

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott harangjait, melyekkel bármely más haranggal szemben **40% súly és ár megtakarítás** éretik el.

Kitűnő jó hang és tartósságáért 10 évi szavatolás!

A legkedvezőbb fizetési feltételek!

Vasúti szállítás ingyen.

Forgatható vasharangfelszerelések és van harangállványok. **Régi harangoknak** forgatható vasszerelésre való átalakításuk avagy azoknak **csekély felülfizetés mellett új harangokkal való be-cserélésük.**

Bővebb felvilágosítás és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek. 3 12—9

Elkész és tanító urak szives figyelmébe.

Kaphatók nálam

. ISKOLAI ANYAKÖNYVEK.

ISKOLAI NAPLÓK

és

MULASZTÁSI NAPLÓK,

továbbá

KERESZTELÉSI, ESKETÉSI ÉS HALÁLOZÁSI

ANYAKÖNYVEK

és

— KIVONATOK —

s vállalkozom bármily nagy terjedelmű

— M Ű V E K, —

JEGYZŐKÖNYVEK és ISKOLAİKÖNYVEK,

végre

— R O V A T O S I V E K —

elkészítésére.

A megrendelt tárgyakat kívánatra bekötve szállítom.

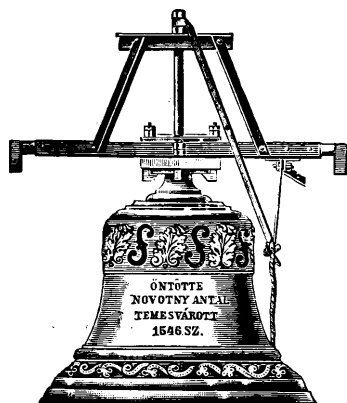
VERES LAJOS Orosházán.

NOVOTNY ANTAL

harangöntőde és vasharanglábgyár

— Temesvár—Gyárvaros. —

koronákat, régi harangok ilyenekkel való újraserelését és vertvas-haranglábakat. 300 kgr. aluli harangok raktáron vannak.

Ajánlja magát több évi szavatolás mellett régi harangok újraöntésére, valamint új harangok és teljes harangcsoportok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére. Különösen ajánlja saját találmányú

szabadalmazott átlyukasztott HARANGJAIT,

melyek felső részükön a hegedüéhez hasonló S alakú nyílásokkal vannak ellátva és azért erősebb, terjedelmesebb és mélyebb hanguak, mint a régi modorúak. Ily szerkezetű 327 kgros harang hangban egyenlő 408 kgros régi modorú haranggal. Ajánl továbbá forgatható vertvas-ilyenekkel való újraserelését és vertvas-haranglábakat. 300 kgr. aluli

Költségvetések és képes árlapok díjmentesen szolgáltatnak.

Az 1896. orsz. kiállításon Budapesten milleniumi nagy éremmel kitüntetve.

Orosházán nyomtatott Veres Lajos gyorsajtóján.